

A nyomorgatott média

Megvalósíthatatlan önállóság?

1993. április 1-jén a Napló c. hetilap vezércikkében a liberális szemléletű Bódis Gábor alapító főszerkesztő a többi között ezt írja: „...magyar nyelven Újvidéki Televízió nem létezik. Nem a hatalom szüntette meg, hanem maguk az ott dolgozók. Elsősorban azzal, hogy a saját önös kis érdekeik miatt naponta kötöttek kompromisszumot a fasiszta vezetőséggel. (...) Nem Fekete Elvirával van baj, hanem azokkal, akik hajbókoltak előtte. (...) Bence Lajos után Milenković Svetislav és Szakállas Ottó választották azt a szerepet, hogy teljesen lerombolják az Újvidéki Televízió amúgy is igen megtépzott tekintélyét. (...) A rádió lenne az egyetlen pozitív ellenpélda. Mindenekelőtt az a szombati műsor (a Szombati találka c. ifjúsági műsor – V. G. megjegyzése), amelynek a nevét csak azért nem írom le, nehogy megpróbálják elfojtani. Ők sem vették jó néven, amikor nemrég azt mondtam, hogy a háborús propagandát terjesztő Tanjug hírügynökség híreit magyarra fordítani és közölni egyet jelent a háborús propagandában való részvétellel. (...) Lehetne még szólni a 7 Napról is, de minek. Főzőcskével és szabásmintákkal lehet, hogy túl tudják élni a válságot. Csak az a kérdés, ezen áron érdemes-e. Az a két újságíró, akiknek a cikkeit mindig elolvastam (a legtöbbször élvezettel), mintha belefáradtak volna. (...) Maradt a Magyar Szó, amely azzal kérkedik, hogy a demokratikus közvélemény lapja. Először is ez egy szemenszedett hazugság. Egy újság annak a lapja, akié. Márpedig a Magyar Szó a szerb államé. Bármily kevés is a dotáció.”

1993-ban az anyagiak hiánya miatt a 7 Nap megszűnik, a Magyar Szó napról napra megjelenési gondokkal küzd, a Jó Pajtás az addigi történetében először nem jelenik meg iskolakezdsre. Ez vár a Mézeskalácsra is. Azonban nem válhatnak külön a Forum-házból, viszont a magyarországi alapítványok csak az államtól független intézményeket támogatják. A magyar értelmiség felelősei a pluralizmus és a függetlenség jelszavával ugyanakkor kívánnak. Egyelőre nem tudják, ki fogja kikaparni számukra a gesztenyét.

Nem így Dudás Károly, aki nagy lelkesedéssel vezet be 1993 végén a hatalommal szembeni dac során átmenetileg megsemmisült 7 Nap helyébe lépő Új Hét Nap első számát. A szabadkai hetilap szerkesztésének minőségi változását abban látja, hogy ha korábban elkerülhetetlen volt a hatalomhoz való kisebb-nagyobb alkalmazkodás, akkor „ennek most egyszer s mindenkorra vége...”. Ti. „az Új Hét Nap már a saját erejéből, a hét község és az alapítványok, de mindenekelőtt az Olvasó támogatásában bízza fog megjelenni.” (XI. 5.) Vagyis a magyar önkormányzatok majdani egyesülése a hét községnek a népszerű hetilap fenntartásáért történő összefogásában ad hirt magáról. Ezek az első lépések a magyarok területi autonómiájának megteremtése felé.

Az Új Hét Nap nagynak érzett lehetősége sarkításra indítja a munkatársait. Újvidéken erősödőben van az a réteg, amelyet a VMDK „restaurációs ellenzéknek” nevezett. Ezért támadja meg Garai László a katonai behívóval megijesztett Bálint Sándort, a Magyar Szó főszerkesztőjét, mondván, hogy „most újra Erdélyi Károly és Major Nándor kolumnázza tele a fejedet...” (ÚHN, 1993. XII. 17.). A válasz – Friedrich Anna tollából – egy hét múlva a főszerkesztőnek címezve érkezik: „Ti léptetek, de az igazi magyarországi segítség késik. A Naplótól, Családi Kör-től kaptatok papírt.” Aztán cinikusan, de a lelkiismereti bántalmaktól aligha függetlenül ez is megfogalmazódik: „Tán a Magyar Szótól szellemi Szibéria vagy Goli otok létrehozását várjátok.” (ÚHN, 1993. XII. 24.) Dudás viszontválasza (XII. 31.) magabiztos: a Magyar Szó nem támogatja a magyar autonómiát s azokat közli, akik esküdt ellenségei annak. Az Új Hét Nap viszont nem is pénzt vár a magyarság hiteles képviselőitől, akiknek a fényképét gyakran közli.

A körülmények folytán egy ideig három utódja is van a régi 7 Napnak. Dudás Károly 1994 karácsonyán így fogalmaz: „...a 7 Nap és az Új Hét Nap szerkesztősége most a Szabad Hét Napot készíti, mi vagyunk az igazi jogutód, innen sugárzik a hétnapos szellemiség – példány-

számunk már a húszezer felé közelít. Lepereg rólunk a vádaskodás is, hogy a VMSZ lapja vagyunk... Mi a vajdasági magyarság lapja vagyunk." Vajon mi a Dudás által említett hétnapos szellemiség? Amit az elmúlt évtizedek főszerkesztői beengedtek a lapba vagy amit a hetilap legbátrabb újságírói meg akartak írni a magyarok életéről, de amit az öncenzúrát működtetve bölcsen magukba fojtottak? Ezt is szem előtt tartva emlékeztetünk arra, hogy a 7 Nap másik két leszármazottja a hiteles utód tudatában tette a dolgát.

Dudásnak e hitéhez egyre keményebben kell majd ragaszkodnia. Az általa szerkesztett Szabad Hét Nap olvasottsága ui. visszaesik, mivel a pártlap szerep mindinkább fölébe kerekedik a családi lap funkciójának. Az utóbbit a Dolgozók helyébe lépett (ugyancsak Újvidéken szerkesztett) Családi Kör veszi át. Annál is inkább, mert míg a Szabad Hét Nap elsősorban a kisebbségi művelődés híreinek, a pártpolitikusok és híveik népszerűsítésének (ilyen értelemben a szövány szolgálatának) ad helyet, addig a Családi Kör magánélettel kapcsolatos ismeretanyagot közöl, viszont a közérdekű társadalmi eseményeket a liberalizálódott örökölt értékrendnek megfelelően érinti. S ezáltal akkor is közelebb kerül a délvidéki magyar lakosság lelkületéhez, ha a szociográfiai alapossgát, a lázító tényfeltárást hasonlóképpen kerüli el, mint az olvasottságában, példányszámában visszaeső szabadkai vetélytársa.

Ha ez a két hetilap a politikai-családi konformizmus jegyében szerkesztődik, addig a harmadik hetilap, a Képes Ifjúság inkább a társadalmi eseményeken kívüli fiataloknak, lázadásuk különféle aszociális formáinak ad hangot. Nem csupán a kábitószerék iránti vonzódásukat jelzik közvetve vagy közvetlenül, hanem esetenként az antiklerikális beállítottságuknak, sőt művelődésellenes anarchizmusuknak is hangot adnak. Arra azonban többnyire vigyáznak, hogy a személyeskedésektől sem független bírállataikban inkább csak olyan tekintélyeket támadjanak, akik bosszúból nem semmisíthetik meg a sajtóorgánumu- kat. Mindenesetre az önállósodásuk érdekében egy időben a Forum-házzal kockázatos és éles vitát is folytatnak, s a lap szerkesztési koncepciójával kapcsolatos eltérő véleményeknek is helyet adnak. De az is előfordul, hogy a diákok aláírásokat gyűjtenek a Képes Ifjúság főszerkesztőjének leváltása érdekében.

Magatartásukban az esetenkénti liberális beállítottság tekinthető az adott körülmények között elfogadhatónak. Annál is inkább, mivel ez a polgárháború elleni tiltakozást

is tartalmazhatja. Esményeik és vitakultúrájuk mégis sok kívánnivalót hagy maga után. Ezért azonban elsősorban nem ők a felelősök, hanem azok a pártpolitikusok, akik a személyi és csoportérdekeiktől vezéreltetve képtelenek jótékony hatást gyakorolni a pedagógusokra és a tanulóokra.

Mivel a fiatalabb és tehetségesebb munkatársak többsége búcsút vett a Magyar Szótól, ismét a régi jó káderek kompromisszumra való hajlandósága kerekedik felül benne. Hogy mennyire zavaros, ellentmondásos a Magyar Szó álláspontja, arra Csorba Bélának, a VMDK alelnökének a címében is beszédes cikke (Hazudtok, bizony, kedves Zoltán. MSZ, 1995. III. 3.) jelzi, amely – miként sok probléma-érzékeny, a konformista szerkesztőség érdekeit nem támogató cikk – csupán a papirkosár közelében, vagyis a Közös Íróasztalunk c. rovatban jelenhetett meg. Csorba a pártjának visszaszorulása és – ennek következtében – a Magyar Szóbeli mellőzöttsége miatt frusztráltan ugyan, viszont cáfolhatatlan tényekre hivatkozik. A többi között Kórógy pusztulásának mellékkérdésként való kezelését, Páll Sándor tájékoztatási törvényvitában való parlamenti fölszólásának, Ágoston András német külügyminiszterrel való tárgyalásának elhallgatását veti a Magyar Szó szemére. A Hódi-elszámolás túl korainak tartott bejelentésével kapcsolatban viszont túloz, minthogy a szerkesztőségnek nem az a dolga, hogy az anyagi vonatkozású híreit csak a számvevőségek munkájának ellenőrzését követően ellenőrizze.

Mindenesetre rendkívül sokat mondó Csorba Béla közlése, mely szerint a Magyar Szó a VMDK hivatalos közleményeit „legalább három ízben cenzúrázta”.

Gubás Jenőnek is hasonló megállapításai vannak a Magyar Szóról. Mondván, hogy a szerkesztőség a magyarságért kiálló cikkeket a Közös Íróasztalunk c. rovatban közli, s hogy le akarják beszélni a házásokat a nagy családról (SZHN, 1996. IX. 15.).

Leértékelés madártávlatból

Ha szem előtt tartjuk, hogy a VMSZ 1996-ban fölényesen megnyerte a VMDK-val való megmértetést, mivel a magyarok több mint négyszer annyian rá szavaztak, akkor természetesnek tűnik a magyar sajtóház megalapításának a VMSZ általi szorgalmazása. A már évek óta érlelődő elképzelés most nem csupán az infrastruktúra ésszerű kihasználása okán látszik célszerűnek, hanem a legfontosabb vajdasági magyar lapok legerősebb politikai

párt által való irányíthatóságának megkönnyítése szempontjából is. Viszont a lapok – közöttük elsősorban a Magyar Szó – akkor sem lelkesednek a kezdeményezésért, ha a Balla Lajos Laci által beterjesztett javaslat pártoktól független sajtóház létrehozásáról beszél.

Az ötlet megvalósításának mindenekelőtt az az akadálya, hogy míg a VMSZ-nek a sajtó önállósodása nem felel meg, addig az utóbbi a pártfelügyeletet utasítja el. Hogy miért, arról az a körülmény is mond valamit, hogy az 1997-es szavazás során a VMSZ – jöllehet a magyar pártok között a legjobban szerepel – a magyarság ügyének képviselője szempontjából vereséget szenved, mert elveszíti a szavazói harminc százalékát. Mivel a VMSZ viszonylag csekély számú szavazat alapján tarthatja magát a délvidéki nemzetiség képviselőjének, ezért rendkívüli szerep hárul a retorikájára, ill. a politikáját valamiképpen támogató lapokra. Ha egyoldalúan is, de alapjaiban találoán írja tehát Szerbhorváth György az *Agónia* c. kultúrszociológiai szövegében: „1997 a végső összegabalyodás és – olybá tűnik – a végső beállás éve. Úgy tűnik, a VM sajtó leredukálódik egy antidemokratikus, populista, gerontokratikus, romantikus antikapitalista, antiliberalis, egyszólamú, pártérdekeket kiszolgáló, az írott sajtó minden formáját félresöpörő, totalitarisztikus jegyeket magánviselő, mindösszességében pedig egy kivételesen minőségtelen sajtóra.” (Symposion, 1997. július–október) Az idézett szerzőnek az a megállapítása is közel jár az igazsághoz, mely szerint „a tipikus VM sajtómunkás úgy termeli cikkeit, hogy azok szinte egymástól megkülönböztethetetlenek.” Továbbá, hogy „ez a rendszer nem hogy nem követeli meg a kreativitást, de szankcionálja is.” Aki ti. nem tagja az uralkodó pártnak, vagy legalábbis nem kötelezi el magát annak politikája mellett, esetleg a konkurens párt tagja, nem részesülhet a tehetőségének és munkájának megfelelő támogatásban, és kiközösítik.

Más kérdés, hogy Szerbhorváth György a liberális előítéleteinek megfelelően (munkája a *Nyitott Társadalom*ért alapítvány anyagi támogatásával készült) nem működteti az empátiáját, aminek következtében nem ismerheti föl, hogy a pártok valamint a média képviselőinek önzése mindinkább a létben fenyegeti a magyarságot. A legfontosabb kérdéseket lehetetlen szóvá tenni a lapokban. Ennek legjellegzetesebb bizonyítéka az a tény, hogy Hódi Sándornak a magyar kisebbségpolitika bukása c. tanulmányát a Vajdaságban sehol sem lehet megjelentetni, s csupán Magyarországon láthat napvilágot. Ebben az idő-

ben (s a következő években is) a pártok számára az számít sikernek, amiben fölülmúlják a vetélytársaikat, s nem tartják fontosnak, hogy beszámoljanak a megbízóiknak a küldetésük eredményeiről. A mandátumuk többnyire egyéni karrier és anyagi nyereség forrását jelentette számukra.

A nemzeti megmaradás érdekében minden értéknek számít ekkor, aminek látszólag magyar jellege van. Az egészséges kritikai szellem nem működhet. Ha elvéve hallatja is a hangját a bíráló, mint az említett Szerbhorváth György tanulmányai tanúsítják a *Symposion* 1997-es és 1998-s számaiban, leplezetlenül a rombolás, a hiteltelenség szándékával átitatott. Az ilyen jellegű írásokat ugyanakkor nem csupán, hogy meg lehet érteni (mivel a mögöttük álló szerző és nemzedéke a semmiben vegetál), hanem az általuk megbíráltak többnyire nem is érdekelnek mást, mint amit kapnak.

A probléma abban van, hogy ha az említett személyeskedő írás kabaréstílusú nem tudja is teljességgel ignorálni a megismerés igényét, végső soron bevallott eszménytelenség hozta létre. Szerbhorváth György, a budapesti egyetemista, a kiváló szemével mond ítéletet a világról, melynek talajára neki csupán a fél lába nehezedik rá. A bosszú angyalaként (pusztán az őt támogatókat kímélve) esik neki az életének normális alakulását akadályozó tekintélyeknek, ill. azoknak, akikben ellenséget gyanít. Ha viszont ezzel összefüggésben arra gondolunk, vajon mit tettek vele és a nemzedékével a „szocializmus építésében” részt vett idősebbek, akkor nem nehéz megértenünk a szerző kötözködő, rágalmazó beállítottságát, zsoldos mentalitását, a megkülönböztetésekre való nem ritka képtelenségét.

Mindazonáltal Szerbhorváth György végső soron erkölcsi fölényben van a provincia átekintélyeivel szemben. Míg ui. a legkülönbözőbb intézmények felelősei versengnek egymással az öndicséretben, önelégültségben, addig ő, saját magát sem kímélve, többször is hangot ad a munkája jelentőségével kapcsolatos kételyeinek, s nem tagadja bértollnok voltát: „Én is azért foglalkozom ilyesmivel, mert le vagyok fizetve. De legalább nem hivatkozom objektív tájékoztatásra, kiegyensúlyozott lapszerkesztésre, demokráciára meg közszolgálatiságra, tudományoságra, érdekekre, megmaradásra stb.”

A népi kultúra (elsősorban szabadkai és zentai) védői és az elit kultúra (főleg újvidéki) képviselői mindinkább úgy viselkednek egymással szemben, mintha meg nem támadási szerződést írtak volna alá. A lapokban, folyóira-

tokban, az elektronikus médiában általában jól megfér egymás mellett a gomba módra elszaporodott művelődési egyesületek munkájának eredménye, annak nyugtázása, és a vájt fülűek számára létre hozott művészet. Szerbhorváth György a vizsgálódásaiban megállapítja, hogy míg egyfelől a közművelődési tettek, a népi amatőr-izmus eredményei majdnem mindig pozitív visszhangot kapnak, addig – ha egészében van szó a vajdasági magyarság helyzetéről – válságot, sőt pusztulási veszélyt emlegetnek. Az elemző szerint csak haszonleső politikusi taktikáról, a VMSZ által felügyelt alapítványtámogatások megszerzésének szem előtt tartásáról van itt szó.

Elsősorban valóban erről. De arról is, hogy a demográfiai kimutatások szerint a magyarság különösen a Vajdaságban fogy rohamosan. Ennek logikailag könnyen kikövetkeztető végeredményét Szerbhorváth liberális pártérdekből tagadja. Nos, az esetenkénti izléstelenségnek, az alacsonyabb szintű rendezvényeknek a nyugtázása, sőt előtérbe állítása nem csupán csoportérdekből történik. Nem pusztán emiatt hozza létre a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség (Dudás Károly és Szöllősy Vágó László irányításával) a Vajdasági Magyar Ünnepi Játékokat, s játsszák a kezdeményező szerepét a Vajdasági Napok Budapesten elnevezésű rendezvény megszervezésében, amely idővel a Régiók Találkozásává (Kárpát-medencei Napokká) fejlődött. S ugyanígy nem azért kezdik szervezni 1996-tól a Vajdasági Magyar Amatőr Színjátszók Találkozóját, s tartják meg ugyanebben az évben a honfoglalás 1100. évfordulójának ünnepségét, s folytatják a tehetségkutató tevékenységüket – rendszerint tömeges részvétellel, mert a VMMSZ nem tudhatná magát hasznosnak, s az alapítványok felé sem jelezhetné, hogy jól gazdálkodik a kapott anyagi támogatással (s ez a Szabad Hét Napra s a Magyar Szóra is vonatkozik), ha nem a megőrzött ill. újjáélt népi kultúra értékeit nyugtázná; ha nem az eredményekkel dicsekedne. A vezető párt és a művelődés ernyőszerkezete által befolyásolt médianak e pozitív beállítottságát egy szociálpszichológiai körülmény is befolyásolja. Egyszerűen – a lelkiismeret parancsára is hallgatva – tartani kell a magyar emberekben a lelket a rendkívül nehéz helyzetben. Hasonlóképpen, mint ahogy a halálos betegnek sem a kórja diagnózisát, pusztulásának elkerülhetetlenségét tolják az orra alá. S ezzel összefüggésben a pártközpont és a sajtó általi elismerésekkel a vidék művelődési felelőseinek a támogatásokra való jogosultságát is alá kell húzni.

Hogy a nagy tűrőképességű magyar provincia a művelődési igényeinek ilyen fajta kielégítésével még nagyobb hallgatásba burkolózik, ez mind a VMSZ-nek, mind pedig a legjelentősebb magyarországi alapítványoknak megfelel.

A Magyar Szó – sok szék között

Ennek a beállítottságnak a szerbiai politikai körülmények rosszabbodása is kedvez. A háborús helyzetre való tekintettel 1998 őszén új sajtótörvényt hagy jóvá a Szerbiai Képviselőház. Ezáltal a korábbinál fokozottabban kell működnie az öncenzúrának. Annál is inkább, mert a következő évben a Magyar Szó is a vádlottak padjára kerül. Természetesen (kimondatlan külpolitikai érdekből) fölmentik. Az eset csupán a ráijesztés példája. Ez nagyon fontos, mert ez idő tájt is az állam csupán tíz százalékát fedezi a Magyar Szó költségeinek, tehát az anyagi támogatás megvonásával csak részben gyakorolhat nyomást a szerkesztőségre. Ezt meg is teszi, mire az újságírók 1999-ben több mint egy hónapos sztrájkjal válaszolnak a csekély anyagi juttatásra, éhbérre, miközben az önállósodásukért is harcolnak. A helyzetük megoldatlanságáért az intézmény vezetősége is felelős, mert nem merte vállalni a „szocializmus”-ból örökölt tisztviselői apparátus át-szervezését. S egy kissé a közvélemény is. Az emberek magukba roskadtak, figyelmük a saját megélhetőségükre összpontosul, képtelenek már úgy azonosulni a közönségnek vélt érdeket képviselő egyetlen napi lapjukkal, a Magyar Szóval, amelyet ekkorra már negyven munkatársa hagyott el, és távozott külföldre, elsősorban Magyarországra.

Mirnicz Zsuzsa véleménye a Magyar Szónak a bombázásokat követő helyzetéről némileg enyhébb formában mind a mai napig érvényes: „Az önállóságnak az a szintje, amelyet a Magyar Szó a sztrájk idején próbált kicsikarni (külön folyószámla a Forum-házon belül) a maximum, amit ebben a politikai és hatalmi rendszerben elérhet. A Magyar Szót nem fogja elengedni a hatalom, még ha jelképes támogatással pénzelt jelképes újsággá is válik. Ez az egyetlen írott sajtótermék, amelyhez ragaszkodik: az államilag »támogatott« lap meglobogtatására mindenkor szükség van (s jönnek választások). Egy teljesen független Magyar Szó, mely írt 44-es vérengzésekről, asszimilációról, háborúellenes és ellenzéki tüntetésekről, s mely igyekezett (bár egyre erőtlenebbül) a meglévő keretekben is, a demokratikus közvéleményt szolgálni, kicsúsz-

hat az ellenőrzés alól.” (Koldusbotra jutott kisebbségi média. In: Vajdasági marasztaló, 205-6. p.)

Önmagában is sokat mond a körülményeknek való kiszolgáltatottságról, miszerint 2002 decemberétől a Magyar Szó fejlécén „a demokratikus közvélemény napilapja” funkciójelölést a „közéleti napilap” váltja föl. Ezáltal a szerkesztőség vallja be azt, amit többen is fölrottak neki: még a Közös Íróasztalunk c. rovatban is működik a cenzúrája. Mértékkel közli az érzékenyebb kérdésekre való reagálásokat, s ha megjelenteti is őket, elhatárolja magát tőlük.

A 2000-ben bekövetkező „rezsiváltás” után is megoldatlan tehát a Magyar Szó szellemisége és anyagi háttere. Viszont egyre többször merül föl a kilencvenes évek elejétől nem egyszer megfogalmazott ötlet, mely szerint – mivel a délvidéki magyarságnak legfeljebb a Tito-érában befolyáshoz jutott értelmiség lak- és munkahelye alapján a központja Újvidék – a Magyar Szó szerkesztőségét Szabadkára vagy Zentára kell áttelepíteni.

Ezzel kapcsolatban (az időnkénti föllobbanásokat nem számítva) 2005-ben az immár az alapítói funkciót átvett Magyar Nemzeti Tanács átszervező kezdeményezése kapcsán lángholnak föl a viták. A nézetek nagy többsége nem tartalmazza a délvidéki magyarság konkrét és távlati érdekeit. A megnyilatkozók véleményét leginkább az egyén ill. a csoport önzése hatja át. Alig akad valaki, aki elfogulatlanul, kellő körültekintéssel foglal állást a szóban forgó, mindannyiunk számára oly fontos ügyben.

Egyfelől a gazdasági racionalizmus és a politikai pragmatizmus érvei sorakoztak. Ez a lap fennmaradását, sőt remélt fejlődését tartja szem előtt a piacérdek korszerű érvényesítésének szellemében. Az újságírók, szerkesztők (a tömbmagyarság szívében) legyenek fokozottabban testközelben az olvasóval, hogy azt írassák, ami őt érdekli. Így majd állítólag többen fogják megvásárolni a lapot, ami lehetővé teszi az anyagi válság leküzdését. Ez az immár győzedelmeskedett szempont az elüzletiesedés veszélyével, a napi érdekességek hajszolásával, a magyarság érdekeinek külsőségekre való korlátozásával, az uralkodó párt érdekeinek kiszolgálásával fenyeget.

Másfelől a szórvány- és szigetszolgálat érveinek, sőt indulatainak lehetünk tanúi. E csoportban azok viszik a szót, akik megfelelő átszervezés mellett továbbra is Újvidéken, a mindenkori „központban” működtetnék a Magyar Szó szerkesztőségének súlypontot jelentő, jellegadó részét. Napilapunk Újvidéken való tartása ügyében olyan szemléletek egészítik ki egymást önkéntelenül is,

amelyek a magyarsághoz való viszony tekintetében homlokegyenest eltérnek egymástól. E meggyőződések a Magyar Szó országos jelentőségének, s ezzel együtt a déli végek eddigi állítólagos szolgálatában betöltött szerepének hangoztatása mögé rejtik az érdekeiket. S ezzel összefüggésben a szakmaiság kritériumát is – elvben – többnyire előtérbe helyezik.

Egyik szemlélet sem veszi kellő mértékben figyelembe, miszerint a magyarság (s ezen belül a délvidéki magyarság) helyzete a mai Európában egészen rendkívüli. Ezt nagy statisztikai anyag támasztja alá. Végző soron a médiumokban is időnként fölűnő közhelyekről: az elvándorlásról, az előregedésről, a beolvadásról, a népbetegségekről, az alkoholizmusról, az öngyilkosságokról, az oktatás megoldatlanságáról, a továbbtanulás lehetőségeinek korlátozottságáról, a fizikai és pszichikai veszélyeztettség problémájáról van szó. A föl soroltak még inkább terhelik a szórvány- és a szigetmagyarságot.

Magától értődik: a vajdasági magyar média és ebben a hatvan éves működésbeli folytonosságának büvkörében tetszelgő Magyar Szó alig tehetett valamit e folyamat lassítása érdekében. Csak ki kellene nyitni a napilapunkat és a húsz évvel ezelőttivel összehasonlítani, máris kiderül: a szerkesztők és az újságírók többsége folyamatosan a formálisan megbukott kommunista rendszer hipnotizáltja. Jelentkeztek ugyan új rovatok és témák, s a jelszavak is megváltoztak, néhány eredeti hozzáállású publicista is van már, ám ez édeskevés ahhoz képest, hogy mekkora a baj. Eszerint viszont az Újvidéken megjelenő Magyar Szó radikális átalakításra szorul, s korántsem csupán a rentabilitásának javítása, az olvasó megnyerése érdekében – ahogyan azt a Magyar Nemzeti Tanács (és mögötte a VMSZ) sugallja.

A vitázók nagy többsége nem látja be, hogy a Magyar Szó munkájának az addigiakhoz képest sokkal nagyobb mértékben kellene szembesülnie a délvidéki magyarság előbb érintett körülményeivel. Más szóval az újvidékiek egy csoportja által hangoztatott szakmaiság fogalma egyelőre nem lehet azonos azzal, amit ezen a fogalmon ma Budapesten vagy Párizsban értenek. A mi rendkívüli állapotunkhoz való alkalmazkodás a Magyar Szó mint napilap az előző évtizedek alatt kialakult belső rendjének megbontását, alapmagatartásának átalakítását feltételezné.

A délvidéki magyarság adott helyzetében naiv provincializmus és sznobizmus nem elsősorban és kiemelten értékelő hangnemben a magyarság társadalmi és művelő-

dési helyzetéről tudósítani. Az eseményekről való tartózkodó tájékoztatás leginkább a manipulációba való beletörődést jelenti. Az újságíróknak fokozottabban kellene elmélyedniük szülővidékük magyarsága helyzetének föltárásában. A lap korábban elsősorban a segélykiáltásokra és a botrányokra reagált, sokoldalúan panaszkodott, s a magyarországi alapítványtámogatások fölhasználásáról, a kitűnően sikerült rendezvényekről, munkákról tájékoztatt. Emellett azokat a fiataljainkat ünnepelte, akik az anyaországi, ill. „hazai” művelődési és sportéletben kiemelkedő sikereket értek el. No meg a vezető politikusaink deklarációinak szentelt megkülönböztetett figyelmet. Általában annál többet, minél mérsékeltebben ellenponzták a szerb államvezetést.

Az ilyen viszonyulás legfeljebb a normális egyéni, társadalmi és nemzeti életformának felelne meg. Mi azonban az európai életszintek legalján vagyunk. Nekünk különleges önmentő módszerekre van szükségünk. Mindekelőtt olyan szerkesztőkre, akik ennek tudatában tevékenykednének.

A Magyar Szó jövőbeli munkája fő felelőseinek abból kellene kiindulniuk (néhányan közülük máris ebben a szellemben működnek), hogy a mi szorgalmas népünk minden tekintetben érdemel annyit, mint az őshonos vagy a telepes, ill. menekült délszlávok. Alapvetően fontos lenne ezt a meggyőződésüket átadni, sugallni a riportalanyáknak, hiszen azok többségükben megfélemlítettek. Ha a média az emberek európai érdekeinek, szükségleteinek tudatosítását vállalná célként, akkor az ennek eredményeként születő alapos föltárások, végigmondott igazságok nemzetrészünk problémáinak érdemi megoldására irányítanák a politikusok és a külföld figyelmét. Csakhogy eddig az újságírók is többnyire félték s legalább annyira igazodtak a politikusokhoz, mint az egyszerű szerencsétlen halandókhoz. Amiről viszont a sajtó nem vett tudomást: mint súlyos gond nem kerülhetett kellő nyomaték-kal nyilvánosságra.

Gyakorlati humanizmus, emberi szolidaritás szempontjából kellene tehát jóval többet tennie a Magyar Szónak, mint eddig. Ahhoz, hogy a szó mélyebb, hitelesebb értelmében váljon európaivá, napilapunknak kevesebbet, tömörebben és kevésbé kiemelten kellene a világpolitikával foglalkoznia, a szerb politikának és művelődésnek viszont inkább csak a létünkkel összefüggő törekvéseit kellene ismertetnie. Aki többre kíváncsi, olvassa a szerb lapokat is! Éppen azt kellene megszüntetni, amit egyesek a szó titói értelmében naiv vagy demagóg módon a Magyar Szó

hagyományaként kamatoztatható értékalapként tartanak számon. Természetesen vannak átmentendő elemek is az elmúlt évtizedek munkájában, csak mindeddig egyetlen tanulmány sem mérte föl: mi a káros, az akaratlanul is szemfényvesztő, s mi a tartós, továbbfejlesztendő eredmény napilapunk elmúlt fél évszázadának munkájában.

Már önmagában is nagy lépés a Magyar Szó eddigi Újvidék-központú működésének átalakítása. Ez persze korántsem jelenti azt, mintha illúzióink lennének a szabadkai, zentai, topolyai stb. szerkesztők, újságírók hivatásbéli nekibátorodását illetően. A munkatársak ui. legalább olyan mértékben, mint korábban, többé-kevésbé a mi szerbiai és magyarországi politikusaink ellenőrzésének vannak kitéve. Így aztán azoknak, akik a rövid távú érdek által nem engedik bebetonozni a lelkiismeretüket, tovább kell vívniuk a harcukat egy igazibb, tartalmasabb élet reményében. Ha eredményesen küzdenek a pártcenzúra ellen, a lap gazdasági kérdését s ezzel együtt a saját anyagi helyzetüket is megoldhatják. A Magyar Szó keresett újsággá válhatna, ha mindazt nyíltan megírná, amit eddig alkalmanként, többnyire érintőlegesen méltatott, mivel az emberek hallgatnak. A formai-szerkezeti változások ígéretesek. A teljes tartalmi átváltás azonban még várat magára.

Ehhez egy újabb újságíró nemzedékre is szükség lenne. Azokra, akik a bőrükön, a gyomrukban és a tudatukban egyaránt tapasztalják: akaratlanul is önmaguk ellen dolgoznak, ha liberális szellemben csak azt írják meg az emberekről, amit azok elmondani mernek.

Az elektronikus média látszattevékenysége

„Tíz év alatt, 1990 és 2000 között 139 vajdasági magyar újságíró, szerkesztő, zenei szerkesztő, operatőr, fotóriporter, gyártásvezető, rendező és rendezőasszisztens távozott külföldre a tartományi jellegű magyar sajtószervekből.” (Surányi Zoltán: Kényszerpálya (vagy) az Ígélet Földje? In: Fészekhagyó vajdaságiak, 230. p.) A felsorolt szakmák többsége olyan, hogy legalább annyira rátermettséget, beletanulást igényel, mint iskolai végzettséget. Ez is azt bizonyítja, hogy a médiára gyakorolt nyomás legérzékenyebben az elektronikus médiát érintette. Hogy a hatalomnak miért volt elsődleges érdeke az audiovizuális sajtóeszközök megtisztítása, azok tevékenységének tartalmi kiűrtése, az a „Gutenberg-galaxis”-nak a rohamos elszegényedés által gyorsuló alkonyodásával magyarázható a Vajdaságban. Az embereknek rohamosan

csökkent a lapok megvásárlására szánható pénzük, s az olvasáshoz elengedhetetlen türelmük is megfogyatkozott, viszont a hallgatás és a szemlélés az egyre visszahúzódottabb személyiségüknek mindinkább megfelelt.

Ezt tudva, a belgrádi „antibürokratikus hatalom” már a nyolcvanas évek végétől viszonylag gyorsan bekebelezte az addigi, külföldön is csodált virágzásában az eredetiség látszatában tetszelgő Újvidéki Televíziót. Ez már csak azért sem esett nehezebbre, mert a szerb és a magyar adások eleve (technikai okok miatt is) elválaszthatatlanok egymástól. Az etnikailag viszonylag homogén munkatársi összetételű nyomtatott sajtót működtető apparátussal szemben racionális oka van annak, hogy a magyar műsoroknak már korábban is számos olyan szerb és más nemzetiségű alkotója lehetett, akik nemigen értettek a magyar kultúrához. Csakhogy vajdasági politikai cél volt a nemzetek és nemzetiségek művelődési együttműködésének erőltetése, s a televíziót támogatták a legnagyobb mértékben a napi közkommunikáció iparában.

Az egyszerre látható és hallható kép viszonylag rövid idő alatt is olyan benyomást tehetett volna a nagyközönségre, amely nyomainak „kimosása” fölösleges, sőt kockázatos energiapazarlás lenne a hatalom részéről. Ezért akik már vezetői szerepkörben vagy a párhúség egyéb formáiban bizonyítottak, kerülhettek irányító funkcióba a tévében. Ezeknek az embereknek a jobbik esetben a napi politika által jelentősen meghatározott Magyar Tanszéken magyarázták meg: mi a vajdasági irodalom, s kik a jelentős írók, akikkel együttműködve nagyon kell örülnünk az ország-világ láttára-hallatára változatos műsorok keretében, mosoly (esetleg óvatos homlokráncolás) kíséretében kimondható magyar mondatoknak.

A felszínes tévébeli testvériség-egységből a kilencvenes években csupán az egyre lecsonkoltabb liberál-kommunista eszmény maradt meg. Ezt tudva ahelyett, hogy mások módjára hazudozónak mondanánk, inkább a lelke mélyéig kívülről beprogramozottnak minősíthetjük Rencsár Tivadart, az újvidéki tévé magyar szerkesztőségének felelős szerkesztőjét, aki a 35 éve együtt (A jugoszláviai magyar televíziózás története) c. kiadvány bevezetőjében mosolyt keltőn a következőket írja: a miloševići diktatúra alatt elmúlt „12 évet... még senki sem értékelte ki tárgyilagosan, az adatok és tények ismeretében. Akadtak és akadnak ma is olyanok, akik azt szerették volna, illetve azt szeretnék bebizonyítani, hogy a magyar szerkesztőség is beállt a háborús uszítók sorába, de higgyék el nekem, azok, akik ilyesmit állítanak, saját, kicsinyes és

önző érdekeiknek próbálnak életteret szerezni mások ok nélküli szapulásával, de az sem kizárt, hogy mocskolódásuk makacs terjesztésével saját »igazhitőségüket« vélik bizonyítani. Nekem elhihetik, hogy ez így van, mert e sorok írója végig ott volt ebben küzdelemben, és nem is az utolsó sorban. Tudom, hogy akkor, szóra sem méltó egykét kivétellel, a szerkesztőség minden tagja az első sorban állt és küzdött minden erejével. Akkor a tét nem az volt, hogy velünk mi lesz, felmondanak-e, hanem az, hogy megmaradjanak műsoraink, hogy elmondhassák, ha gyakran burkoltan is, az igazat Vukovárról, Srebrenicáról, az önkényes sorozásokról, a belgrádi és újvidéki tüntetésekről. Olyan képsorokat mutattunk be a Híradóinkban, amilyeneket abban az időben csak külföldi műsorokban láthattak nézőink. A hazai tévécsatornák közül csak nálunk, a Híradóban vagy a Napjainkban juthatott szóhoz Kasza, Ágoston, Páll, Đinđić, Čanak, Drašković, a radikális Nikolić, dr. Vojin Dimitrijević, Sonja Licht...”.

A vallomástevő nem veszi észre: a hajdani „népfelszabadító” harcosok, a későbbi bürokratikus kommunisták retorikáját alkalmazza. Nem tudja: a teljességre (nemzetköziségre is!) igényt tartó felelős magyar értelmiségi csupán egészen formálisan szerepeltetheti az ellenzékieknek azonos listáján a fölsorolt neveket. S különben is a tévé szerkesztőségének határozottan állást kellett volna foglalnia pl. a háború és a béke ügyében. Ez sokkal fontosabb lett volna annál: vajon a leépítés során mely műsorok és meddig maradhatnak meg. Annál is inkább, mert az Újvidéki Televízió polgári engedetlenség miatti betiltása mind a délvidéki magyarság irányában, mind pedig a külföld felé összehasonlíthatatlanul informatívabb, hasznosabb lett volna annál a túlzottan szolgálatkész magatartásnál, amelyet a tévések, miután a többnyire tehetesebb és bátrabb munkatársaik otthagyták őket, produkálni igyekeztek. Amit Rencsár Tivadar misszióteljesítésnek gondol, abból a szerkesztőségben maradt emberekkel a kedve szerint játszó, a vajdasági magyarságot a segítségükkel is nyomorító szerb „szocialista” diktatúrának volt és van haszna. A különféle megaláztatások elviselését kínálja mintaként az embereknek. Ezáltal a hatalom bizonyítottan szuggerálhatja a tézisét, mely szerint a kisebbségiek, köztük elsősorban a magyarok, olyan jogokkal rendelkeznek, mint sehol a világon, hiszen saját szerkesztőségük van a szerbiai televízióban. Ennek az a Szakállas Ottó volt a megfelelő eszköze, aki 1992-től 2000 októberéig (!) gyakorolta főszerkesztői funkcióját.

Ha a feletteseinek nem lett volna kirakatérdeke az említett pártképviselők szóhoz juttatása a tévében, Szakállas aligha kerülheti el a menesztését.

Magától értődik, hogy 2000 október 5. óta nem változhatnak meg lényegesen az Újvidéki Televízió magyar műsorai. Ennek azonban a tévések és sok néző állításával ellentétben nemcsak technikai okai vannak. Viszont az a körülmény, hogy a tévé nem a Kamenicán lebombázott épületéből, hanem közvetlenül Újvidékről sugározza a műsorait, mindenekelőtt nem a magyar szerkesztőség munkáját, hanem a világ legerősebb hadseregének haragját magára vonó szerb nacionalizmust minősíti. A magyar adások jelentőségét az adott körülményeink között az méri, hogy alanyi hozzáállás nélkül – még mindig a rosszul fölfogott szerb érdekeknek megfelelően – az államnacionalista, a pártközpontú és a folklorisztikus beállítottság között ingadozik. A szó legpragmatikusabb értelmében funkcionalista. Számára az a fő, hogy „ne érje szó a házat”. Erdemben tehát folyamatosan nem mer szembesülni a magyarság (végső soron Szerbia) távlati érdekeinek is megfelelő szükségleteivel, lehetőségeivel, még kimondatlan kötelességeivel. Nincs önálló véleménye, s többnyire csak azokat a személyiségeket szerepel-

teti a műsoraiiban, akik beintegrálódtak a hatalomba. Az Újvidéki Televízió számára a „másság” jogának érvényesítése: a problémák alapos átgondolása és a megoldásukra tett javaslatok közlése akadályozásának szabadságát jelenti.

Igen sokat mond az Újvidéki Televízió mentalitásáról, hogy Kartag Nándor, a szóban forgó jubileumi kiadvány írója és szerkesztője egy eset kapcsán megemlíti: ki volt az a szerkesztő, akit a nyugdíjba vonulásakor (2000 szeptemberének végén) búcsúztattak. Hogy ez alkalommal kedvük ellenére mely neveket kellett emlegetniük (az események időbeli közelsége miatt), arról bölcsen hallgat. Pedig „...ekkor robban a hír: a Televízió hat munkásának felmondtak (azzal a megindokolással, hogy öt napig nem jelentek meg a munkahelyükön – holott mindenki tudja, amiatt, mert aláírásokat gyűjtöttek, a szolgálalkőség megtagadására és a tárgyilagos tájékoztatásra szólítva fel az újvidéki tévéseket), a Rádió egyik bemondójának pedig megtiltották, hogy az épületbe lépjen...”. (302. p.) A meg nem nevezetteknek – szerintem – e kiadványban a példamutató tetteikkel együtt előtérben kellene állniuk. Nem így van, ahogyan a tévéadások sem az ő szellemüknek megfelelően készülnek.

